

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בדק בקן מערב יו"ט ולא מצא ביצה ולמחר מצא

(ז' א') **תנו רבנן:** כל שתשמישו ביום (כתרנגולת), נולד ביום. כל שתשמישו בלילה (כעטלף), נולד בלילה. כל שתשמישו בין ביום ובין בלילה (כאדם), נולד בין ביום ובין בלילה.

(שנינו) כל שתשמישו ביום נולד ביום, זו תרנגולת. למאי נפקא מינה? לכדדרב מרי בריה דרב כהנא. דאמר רב מרי בריה דרב כהנא: בדק בקינה של תרנגולין מערב יום טוב (בין השמשות), ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים (קודם עלות השחר) ומצא בה ביצה, מותרת (שודאי לא ילדתו בלילה).

והלא בדק?!

אימר לא בדק יפה יפה. ואפילו בדק יפה, אימר יצתה רובה וחזרה הואי¹ וכדרכי יוחנן (שאמר שאם יצאה רובה מערב יום טוב וחזרה ונולדה ביום טוב, נחשב שנולדה כבר בערב יום טוב, ומותרת לאכלה ביום טוב).

איני? והא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רב: בדק בקינה של תרנגולת מערב יום טוב, ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים ומצא בה ביצה, אסורה?²

התם בדספנא מארעא.

אי הכי, דרב מרי נמי אימא מארעא ספנא!

בדאיכא זכר בהדה.

בדאיכא זכר נמי, אימא מארעא ספנא!

אמר רבינא: גמירי, כל היכא דאיכא זכר לא ספנא מארעא.

ועד כמה? אמר רב גמדא משמיה דרב: כל היכא דשמעה קליה ביממא.

(ז' ב') עבד רב מרי עובדא עד שתין בתי.

ואי איכא נהרא לא עברא, ואי איכא מברא (גשר), עברא.

ואי איכא מיצרא, לא עברא. הוה עובדא ועברא אמיצרא.³

שיטות הראשונים

בדק בקן תרנגולת מעיו"ט וכו' ולמחר מצא ביצה: פסקו הראשונים שהביצה מותרת (כשיש עמה זכר), דאפילו בדק יפה,

¹ ואף על גב דמילתא דלא שכיחא היא, מגו דפשיטא לן דאינה יולדת בלילה תלינן בה. רש"י.

² אבל אם לא בדק מבערב, ביצה מותרת. שאפילו רוב הסופנות מן הקרקע אינן יולדות אלא ביום. ולפיכך, מטילין אותה לזו אחר הרוב המצוי, ואין חוששין ללידת הלילה שהוא מיעוט דמיעוט שאינו מצוי. רשב"א.

³ מימרא (ז' ב') דרבי יוסי בן שאול אמר רב: האי תומא שחיקא (שומים שחוקים), סכנתא לגלויא, ופסק ההלכה שעליה, יובאו, אם ירצה ה', ב"נתיבי הלכה" על מסכת עבודה זרה, ל' א', בסוגית גילוי.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תולים שיצאה רובה מאתמול, וחזרה, והלכה כרבי יוחנן. וכן פסק השו"ע⁴ והרמב"ם השמיטו.

לא בדק מערב יום טוב והשכים ומצא קודם עמוד השחר: בגמרא מבואר, שאם לא בדק מערב יום טוב, אפילו בדספנא מארעא, מותרת הביצה, דאימא מאתמול הוא, ולא מליל יום טוב. והקשו **תוספות** והא ביצה דבר שיש לו מתירין, אם כן ספקא לחומרא! ותירצו, דגם כי ספנא מארעא שכיח דיולדת ביום יותר מבלילה. וכן פירשו **רש"י**, **רשב"א**, **ר"ן**, ו**מאירי**⁵ וכן פסק השו"ע⁶.

קניית ביצים מגוי בליל ראשון של יום טוב: כתבו **רוב הראשונים**, דמותר ליקח ביצים מן הנכרי בליל יום טוב ראשון, דרובן של זכרים (ותולים שמערב יום טוב נולדו). ואפילו אין תרנגול זכר בעיר⁷. וכן בליל שני בשני ימים טובים של גליות. ו**רשב"א** כתב שכבר נהגו להחמיר שלא ליקח, מפני שיש לה מתירין. והשו"ע פסק **כרוב הראשונים**⁸.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיג)

1. ביצה שיצאה רבה מערב יום טוב וחזרה ואחר כך נולדה ביום טוב, מתרת; לפיכך אפלו בדק בקנה של תרנגולת ערב יום טוב סמוך לחשכה ולא מצא בה ביצה, ולמחר השכים ומצא בה ביצה, מתרת; שתרגלת אינה יולדת בלילה, ואנו תולין שמאתמול יצא רבה וחזר; והוא שיש תרנגול זכר תוך ס' בתים ואינו מפסיק נהר שאין בו גשר, שאם לא כן אפשר שתלד בלילה ואסור. אבל אם לא בדק מערב יום טוב, אפלו ליכא זכר בהדה שריא, שאנו תולים שמאתמול נולדה. ובלא זכר רבן יולדות ביום, לפיכך מתר לקח ביצים מן הגוי בליל ראשון של יום טוב, דתלינן שמערב יום טוב נולדו; וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות, אבל לא בליל שני של ראש השנה ולא בליל יום טוב שאחר השבת...

הכנת עפר לצורך כיסוי הדם ביום טוב

(ב' א') **משנה:** השוחט חיה ועוף ביום טוב - בית שמאי אומרים: יחפור בדקר ויכסה. ובית הלל אומרים: לא ישחוט, אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום. ומודים (בית הלל), שאם שחט, שיחפור בדקר ויכסה, שאפר כירה מוכן הוא.

⁴ או"ח תקיג, מקורות: ר"ף (ג ב בדפיו). רשב"א (עבוה"ק, ה, ד, עמ' רד). רא"ש (ס' ט). ריא"ז (הלכה א, סעי' ט).

⁵ וראה מאירי שכתב: ואי לא בדק, אף בדספנא מארעא שדינן לה בתר אתמול **מתורת ודאי**, ולא מתורת ספק שנאסרה משום דבר שיש לו מתירין, אלא **מתורת ודאי**.

⁶ או"ח תקיג, וכתב המשנ"ב (ס"ק כד, על פי תוספות הנ"ל) אבל אם לאחר עמוד השחר מצא, אסור מספק. ואף דהוא ספק דרבנן, בדבר שיש לו מתירין מחמירין אפילו בספיקא. מקורות: רש"י (ז' ב', ד"ה אימא). תוספות (ד"ה כ). רשב"א (עבוה"ק, ה, ד, עמ' רד). ר"ן (ג ב ברי"ף, ד"ה דוקא). מאירי (חידושי, ז' ב', ד"ה עבד).

⁷ דאפילו בדספנא מארעא, רובן אינן יולדות אלא ביום (כמבואר בפיסקה קודמת).

⁸ או"ח תקיג, אבל אם הביא ביום, אפילו הביא ביו"ט שני של גלויות, אסורה, שמא היום נולדה. מקורות: רא"ש (ס' ט). מרדכי (ס' תרנא). ר"ן (ביצה, ג ב ברי"ף, ד"ה דוקא; אמנם בסוף אין צדין, טז א ברי"ף, ד"ה ת"ר הולך, הסתפק בזה הר"ן, עיי"ש). רשב"א (עבוה"ק, ה, ד, עמ' ר; ח' ז' ב', ד"ה כי לא). וראה רא"ה (ח' ז' א', ד"ה א"ל אבי).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(ז' ב') אמר רבי זירא אמר רב: השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה, שנאמר: "וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסְהוּ בְּעֶפְרוֹ". "עפר" לא נאמר, אלא "בְּעֶפְרוֹ" (משמע שהוא נבלל וטמון בעפר קודם הכיסוי), מלמד שהשוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה.

(שנינו במשנה: ומוזים (בית הלל) שאם שחט, שיחפור בדקר ויכסה. אמר רבי זריקא אמר רב יהודה: והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום (אבל בלאו הכי, הוא חופר, וחייב משום חורש).

(ומקשה) והא קא עביד כתישה!⁹

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: בעפר תיחוח.

(ח' א') והא קא עביד גומא (וחייב משום בניין)!

כדרי אבא. דא"ר אבא: החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה, פטור עליה.¹¹

שיטות הראשונים

השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה: דעת רש"י **ובעל העיטור** שצריך להזמינו למטה לשם כיסוי. ואם היה העפר תיחוח, אין צריך להזיז אותו ממקומו, כי אם להזמינו בלבד, אבל הזמנה בפה מיהא בעי.¹² ודעת **תוספות ורא"ש**, שאין צריך ליתנו לשם כיסוי, אלא אם מצא עפר תיחוח ושחט לתוכו, שפיר דמי. וכתב **באגור** שכן נוהגין. **והשו"ע** סתם **כרש"י**, ובשם יש אומרים **כתוספות ורא"ש**.¹³

דקר נעוץ ועפר תיחוח האם העפר צריך הכנה: לשיטת **רי"ף ורמב"ם**, לא ישחוט לכתחילה אלא אם כן יש לו עפר מוכן מאתמול. ובדיעבד, אם שחט כבר, ויש לו דקר נעוץ ועפר תיחוח, יכול לכסות בו.¹⁴ ולשיטת **רבינו תם**, מותר לשחוט לכתחילה חיה ועוף ביום טוב, אף בלא הכנת עפר (אם יש לו דקר נעוץ ועפר תיחוח).¹⁵ **והשו"ע** פסק **כרי"ף**.¹⁶

⁹ ויקרא, פרשת אחרי מות, יז, ג.

¹⁰ שעדיין רגבים מדובקים הם, ואינן ראויין לכסוי אלא אם כן כותשן, וכותש תולדה דטוחן הוא, ומלאכה היא. רש"י.

¹¹ כדמפרש טעמא בפרק קמא דחגיגה, דכיון דאינו צריך אלא לעפרה ולא לגומא, אינו בונה ולא חורש אלא מקלקל, וכל המקלקלים פטורים. רש"י.

¹² כדאמרינן פרק השוחט (חולין ל"א א') דמזמין ליה עפר דכולה פקתא, כלומר שכותש עפר כל הבקעה אם היה רגבים, ואם הוא עפר תיחוח מזמינו בדבור בעלמא. כלבו בשם רש"י ובעל העיטור.

¹³ יו"ד כהה. וכתב הש"ך (ס"ק יב): אבל עפר שלמעלה לכולי עלמא צריך שיתן הוא, כדאיתא בתוספות ריש פרק כיסוי הדם, וכן משמע ברבינו ירוחם. ונראה לי דלא פליגי אלא למצוה מן המובחר, אבל בדיעבד פשיטא דלכולי עלמא אין צריך שיתן הוא אפילו עפר שלמעלה, דהא כסהו הרוח פטור מלכסות, והוא משנה שלימה. מקורות: רש"י (חולין ל"א א', ד"ה דמזמין). תוספות (חולין פ"ג ב', ד"ה צריך). רא"ש (חולין, פרק ב', ס"ח). כלבו (דין כיסוי הדם, ס"ח ק). אגור (הל' שחיטה, ס"א אלף ק).

¹⁴ ואע"פ שלא הזמין עפר זה מאתמול, שנעיצת הדקר לא היתה לדעת הזמנה, מכל מקום כיון ששחט כבר, התירו לכסות בו. שכיון שהעפר הוא תיחוח, ואינו צריך כתישה, וגם הדקר הוא נעוץ מבעוד יום, לא מיחזי כחופר גומא כל כך, ואין כאן איסור מלאכה כלל. לבוש. וכ"כ ב"י. וכ"כ ב"ח להלכה, דאף אם לא הזמין הדקר לכך כדי לכסות, אם שחט כבר יכול לכסות בו. אלא דלמעשה כתב דיש להחמיר אם לא הזמינו לכך, יעוי"ש. כף החיים (אות קטז). וראה להלן.

¹⁵ הגמרא (י' א') מקשה מהמשנה (י"א ב') האומרת שלבית שמאי אין מסלקין את התריסין ביום טוב, ובית הלל מתירין אף להחזיר (אף שטורח שלא לצורך, משום שמחת יום טוב), על המשנה לעיל (ב' א') שם בית שמאי מתירים איסור דרבנן, לחפור בדקר ולכסות

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

למה מועיל הדקר: רש"י כתב שהצורך בדקר נעוץ מבעוד יום, שלא יהיה 'צד רמז חפירה'.¹⁷ **תוספות** כתבו שהדקר הוא משום הכנת העפר. **והרא"ש** כתב שזה גם משום הכנה, וגם כדי שלא תהיה חפירת גומא.¹⁸

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות שחיטה, סימן כח)

ה. צריך שיהיה למטה עפר תחוח, וצריך להזמינו בפה, ויש אומרים שאינו צריך.

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תצח)

יד. לא ישחט אדם חיה ועוף ביום טוב, אלא אם כן יש לו עפר מוכן מבעוד יום; ואם עבר ושחט, אם יש לו דקר (פי' פעין יתד של ברזל שחופרין בו את הקרקע) נעוץ מבעוד יום בעפר תחוח, מכסהו בו. ואפלו היה צריך לכמה דקירות, שרי (בית יוסף).

הדם, משום שמחת יום טוב, ובית הלל אוסרים. ותירץ רבי יוחנן, מוחלפת השיטה. דעת רש"י, שמחליף מתניתין דסילוק תריסין. ודעת רבינו תם שמחליף משנת חפירה בדקר, דבית הלל סברי יחפור בדקר ויכסה. ולכן, למסקנה, אין צורך בהכנת עפר מבעוד יום. וכתב, שכן נהגו בימי נערותו, שלא להכין העפר. **הרי"ף** הביא את כל המשניות כצורתן, ולא הביא הגמרא דמוחלפת השיטה (וראה רא"ש, ס' ט). וכן **הרמב"ם** פסק בכל המשניות, כבית הלל.

¹⁶ או"ח תצח, יד. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת יו"ט ב, יח; גא). רבינו תם (ט' ב', תוספות ד"ה אמר ר' יוחנן). רמב"ן (מלחמות, ד א ברי"ף, ד"ה ועוד אנו). ר"ן (ה ב, סוד"ה מתני' אין מסלקין). מאירי (בית הבחירה, ט' ב', ד"ה ומכל מקום).

¹⁷ ופירש הב"ח (או"ח תצח, ס"ק יג) שהוא משום מראית עין דחפירה. וכתב שזוהי גם שיטת ר"ת.

¹⁸ הנפק"מ בין הפירושים, האם צריך לנעוץ את הדקר לשם הכנה. ולעניין הלכה, המשנ"ב (תצח ס"ק עב) הביא גם את פירוש רש"י וגם את פירוש תוספות. מקורות: רש"י (ט' ב', ד"ה אבל היכא דליכא דקר נעוץ). תוספות (ח' א', ד"ה ואינו צריך). רא"ש (ס' י).